

NOAA FISHERIES SERVICE

Pacific Islands Region

NOAA

Fa'ailogaina, Taulimaina, ma le Fa'asa'olotoina o Ituaiga Meola ua Fa'asaoina

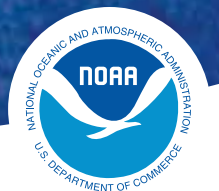
Laumei Sami

Meale o le Sami e
Toto Mafanafana

Manulele
o le Sami

Ta'iala e Taulimaina ai Laumei Sami

LA'ASAGA 1:

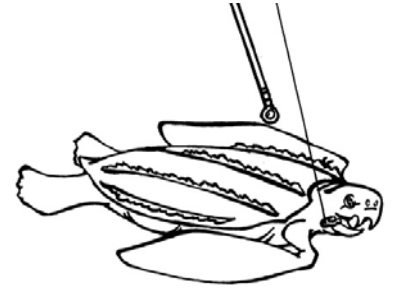
Tagai totoa iai pe lauiti le laumei ua tatau ona ave i luga o le vaa.

Manatua fa'aaogā lave i'a ma na o mea fagota, ae aua le fa'aaogāina i laumei.

PE A LAPO'A TELE LE LAUMEI E LĒ MAFAI ONA AVE I LUGA O LE VA'A:

- Fa'alatalata mai le laumei i le va'a e ala i le toso mālie ane o le laina fagota.
- Taga'i iai po o lāvea le mātāu i le laumei pe na ona lavelavea i le laina fagota, ma fa'aaogā le meafaigaluega talafeagai e ave'ese ai meafagota mai le laumei-e aofia ai ma le mātāu.
- Pe afai o mau le mātāu i le laumei ma o lo'o iloa atu le mātāu i le gutu po'o le tino, fa'aaogā le tala mātāu umi le'au e ave'ese ai le mātāu. Taga'i i le **La'asaga 3** mo fa'atonuga.
- Pe afai o lo'o lavelavea le laumei pe ua loloto fo'i i totonu le mātāu i le gutu po'o le fa'ai o le laumei ma ua lē mafai ona tatala, ia fa'aaogā le mea tipi laina umi le'au e tipi uma ai laina fagota.
- Fa'aaauu atu i le **La'asaga 5**.

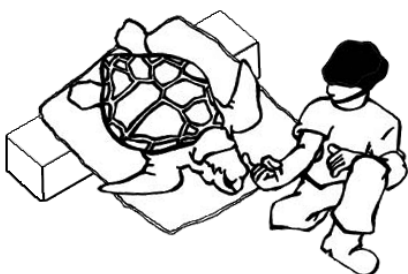
PE AFAI E LA'ITITI LE LAUMEI E MAFAI ONA AVAE I LUGA O LE VA'A:

- Fa'aaogā le upega asu e avane ai le laumei i luga o le va'a.
- Aua le aveina a'e le laumei i luga o le va'a e ala i le tosoina a'e i le laina fagota po'o le u'uina o ona mata.
- Atonu e lelei le u'u o ona apapa pito i luma fa'alatalata i lona tino pe a fa'aaogā le upega e ave a'e ai i luga o le va'a.
- Alu atu i le **La'asaga 2**.

LA'ASAGA 2:

Pe a uma ona fa'ao'o mai le laumei i luga o le va'a, ia taga'i iai pe o ola pe foliga mai ua mate.

O le laumei e foliga mai ua mate ae leai atonu o lo'o matuā gase lava, ma e mafai ona toe maua lona malosi ona o lau fesoasoani.

LAUMEI O LO'O MATAPOGIA - ua lē gaoioi ma e foliga mai ua mate

- Tu'u le laumei i luga o se pa'u ta'avale i se nofoaga saogalemu ma paolo e fa'amamao ese mai mea o fai ai galuega.
- Tatala ese ni meafagota o iai e fa'aaogā ai fa'atonuga i le **La'asaga 3**.
- Fa'ataoto le laumei i lona manava ma fa'amau luga ona apapa a'au pito i tua pe tusa e 6 inisi le mau luga mo le 4 itulā ina ia fesoasoani e ave'ese ai vai mai le māmā a'o fa'asolo ina toe malosi.
- Tu'u se solo sūsū i luga o le laumei. Aua le pupunia ona puisu. Ia fai ma fa'asūsū le laumei i se faga'au. Aua le fuiina le ulu o le laumei.
- Ia siaki ta'itolo itulā pe o iloa ni mea e ala i le tago atu ma le fa'aeteete i le pito i tua o le mata ma toso lemu lona si'usi'u. A gaoioi le laumei e fa'ailoa mai ai ua fa'asolosolo ina malosi.
- Pe a lē gaoioi mai i au iloologa ia na fai pe a uma le 4 itulā, ae aua nei silia ma le 24 itulā, ia toe tu'u atu le laumei i le sami e fa'aaogā ai le metotia i le **La'asaga 4**.

LAUMEI O LO'O ILOA MEA - tiotio po'o mata'alia

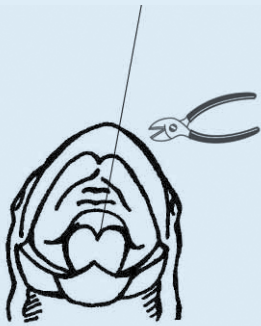
- Ia tu'u le laumei i luga o se pa'u ta'avale i se nofoaga saogalemu, e paolo ma fa'amamao ese mai mea o fai ai galuega.
- Ave'ese mai meafagota e fa'aaogā ai fa'atonuga o i le **La'asaga 3**.
- Ia toe fa'asa'oloto le laumei e fa'aaogā ai le metotia i le **La'asaga 4**. E lē manaomia ona e fa'atali mo le 4 itulā po'o le sili atu foi a'o le'i toe fa'asolaina le laumei.

Tulaga e Tu'u ai Pea le Mātau e lē Tatalaeseina.

E sili atu ona lelei pe a ave'ese uma mai ni meafagota o mau i le laumei, peita'i e iai tulaga e lē tatau ai ona ave'esea meafagota o iai. Tu'u ai pea le mātau ae tipi le laina fagota e latalata i le pito o le mātau pe afai:

Ua folo le mātau.

O le taumafai e so'ona soso'a atu iai se tala mātau i le fa'a'i o le laumei e ono fa'amanualia tele ai po'o le inifeti ai foi.

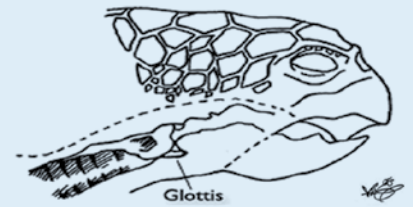
Ua āti le mātau i le pito i luga o le gutu.

O le taumafai e ave'ese mai lenei mātau atonu e fa'aleagaina ai totaga ma neura o i le ulu o le laumei.

O lo'o mau le mātau i le folo.

O le folo o lo'o i le pito i tua o le gutu ma e na te ufiufia le āla ea. O le taumafai e ave'ese mai le mātau mai le folo e ono leaga atili ai ma taofia ai le laumei mai le ufiufia o lona āla ea i le taimi e māulu ai.

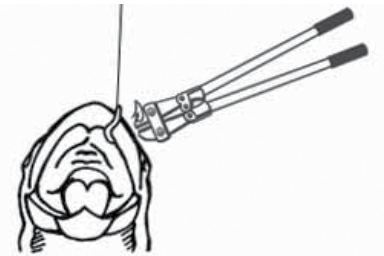

LA'ASAGA 3:

Metotia e ave'ese ai meafagota mai le laumei o lo'o mau ai le mātau.

O LO'O MAU LE MĀTAU I LE LAUMEI MA O LO'O ĀLIĀLI MAI LE LAVE

1. Fa'aaogā le tipi u'amea e tipi ai le lave o le mātau.
2. Pe a uma ona tipi ese le lave, ona toe fa'afoi lea i tua le mātau ina ia ave'ese ai.

O LO'O MAU LE MĀTAU I LE LAUMEI MA UA LOLOTO I TONU LE LAVE

1. Mulimuli i fa'atonuga e fa'aaogā ai le talamātau e ta'ua o le si'usi'u pua'a (pig-tail).
2. Pe afai e lē mafai ona ave'ese mai le mātau, ia tipi le laina fagota e latalata i le fa'apona o le mātau pe a mafai.

O LO'O MAU LE MĀTAU I LE LAUMEI AE E TE LĒ ILOA ATU LE MĀTAU

- Ia tipi le laina fagota e latalata i le fa'apona o le mātau i le tele e mafai ai ae aua le so'ona tosoina le laina fagota.

O LO'O LAVELAVEA LE LAUMEI I LE LAINA FAGOTA

- Fa'aaogā'oti uaea e ave'ese ai laina fagota mai le laumei.

PE AFAI E LĒ MAUA SE TIPI U'AMEA

1. Ia tu'u le talamātau pei se J (J-style) po'o se mea faigaluega tali tutusa i le laina lea e tau atu i le mātau. E mafai foi ona fa'aaogā le talamātau pu'upu'u lona 'au o le si'usi'u pua'a. Ina ia fa'amau le talamātau i le laina fagota, taga'i i fa'atonuga o lo'o fa'asino mai i le mea faigaluega.
2. Ia fa'asolo atu le mea faigaluega i lalo o le laina fagota i le pito i lalo o le mātau.
3. Ia toso le laina fagota ina ia fa'asaga ese mai le 'au o le talamātau.
4. Ia fa'amalō pea le laina, ona toso lea ma mimilo le talamātau ina ia ave'ese mai ai le mātau.

Ta'iala e Taulimaina ai Laumei Sami

Tatalaina o le mātāu mai le laumei e fa'aaogā ai le talamātāu o le si'usi'u pua'a i lou lima taumatau:

La'asaga 1

Ia tu'u le talamātāu i le 90 tikeli aga'i i le laina ma o lo'o fa'asaga i luga le pito o le si'usi'u pua'a.

La'asaga 2

Ia toso mai i tua le talamātāu e pei o se aū ma se fuluaū seia o'o ina mau le lave i le laina, ma fa'apipi'i pea le talamātāu i le laina.

La'asaga 3

La'asaga 4

Ia mimilo le talamātāu i lou itū taumatau i le na o le 1/4 mimilo. (Ua tatau ona mau le laina i totonu o le lave o le talamātāu).

La'asaga 5

Ia fa'asolo atu le talamātāu i le laina seia pipi'i i le pito i lalo o lo'o pi'o o le mātāu.

La'asaga 6

La'asaga 7

La'asaga 8

Ia toso fa'amalō le laina i le mea o ū iai le talamātāu. Ia fa'avave ona tu'utase'i ina ia matala ai le mātāu.

La'asaga 9

Ia fa'amalō pea le laina ina ia mau pea le mātāu i le lave o le talamātāu, seia o'o ina sau i fafo le mātāu mai le laumei.

Mātāu lapotopoto

Pe a fa'aaogā le talamātāu e umi lona 'au o le si'usi'u pua'a i le laumei o lo'o i le sami, atonu e faigofie ona tatala ese le mātāu lapotopoto pe afai e lē fa'asaga fa'atasi le 'au o le talamātāu ma le laina pe a o'o ina mau le talamātāu i le laina.

- A'o fa'amalō pea le laina, ia fa'avā le laina mai le talamātāu, ona taumafai lea e u'una'i atu ma mimimilo le talamātāu ina ia tatala ai le mātāu. Atonu e sili atu lea nai lo le fa'avave ona tu'utase'i.

- Pe afai e lē mafai ona tatala le mātāu, ia tipi le laina e matuā latalata atu i le mātāu i le tele e mafai ai.
- Pe afai o lo'o i luga o le va'a le laumei, ia taumafai e fa'afo'i i tua le mātāu e fa'aaogā ai le laina po'o le palaea a'o le'i fa'aaogāina le talamātāu. Atonu e aogā lenei faiga e ave'ese mai ai le mātāu.

LA'ASAGA 4:

Ia toe tu'u atu ma le fa'aeteete le laumei i le sami.

- Ia tofoi le va'a ma tu'u le afi i le kia e lē ola ai le tāpili o le va'a.
- Ia fa'asola le laumei e mamao ese mai mea o lo'o iai meafagota.
- Ia tu'u lemū atu le laumei i le sami, fa'amuumua le ulu.
- Ia mautinoa ua mamao ese le laumei mai le va'a a'o le'i ola le tāpili o le va'a ma ō ese mai.

LA'ASAGA 5:

Ia tusi gaoioiga ia na fai i lau api fa'amaumau.

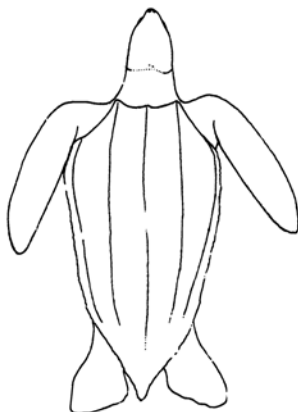
- Ia tusi i lalo le ituaiga laumei lea.
- Ia tusi i lalo pe o le ā le tele o meafagota o totoe i le laumei i le taimi na toe fa'asolo ai.
- Ia tusi i lalo so'o se numera na mātāuina o pipi'i i le laumei.

Āta na agalelei mai ai Steve Beverly

LAUMEI E PEI O SE PA'U O LE MANU LONA TUA (LEATHERBACK)

- O lo'o ufufu e se pa'u uliuli e pei o le pa'u o le manu lona tino ma lona atigi
- E leai ni una e pei o isi laumei
- E 5 - 7 ponapona o lona tua mai le si'usi'u i le ulu
- E sili atu ona lapopo'a laumei ua matutua na i lo isi ituiga laumei.

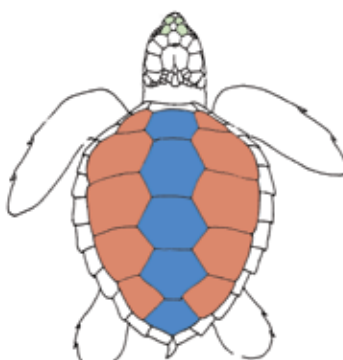
Laumei e Malō atigi

LANU MEAMATA

- 1 le pea o una i le pito i luma
- 5 una i le ogātotonu
- 4 pea o una i itū
- 4 pea o una o lo'o i itū ta'itasi

SE VA'AIGA MAI LUGA I LONA ULU

VA'AIGA MAI LUGA

VA'AIGA MAI I LALO I LE LAUMEI

- Una pito i luma
- Una ogātotonu
- Una i itū
- Una o lo'o so'ofa'atasi

LAUMEI ULULA'AU (LOGGERHEAD)

- 2 pea o una pito i luma
- 5 una ogātotonu
- 5 pea o una i itū
- 3 una o lo'o so'ofa'atsi i itū taitasi

LAUMEI PEI SE ĀETO LONA ULU (HAWKSBILL)

- 2 pea o una i le pito i luma
- 5 una i le ogātotonu
- 4 pea o una o lo'o mamanu fa'atasi i itū
- 4 pea o una o lo'o i itū ta'itasi

O LAUMEI E TA'UA O LE OLIVE RIDLEY

- 2 pea o una pito i luma
- 5 una ogātotonu
- 5-9 pea o una i itū
- 4 una o lo'o so'ofa'atasi e iai pu i itū ta'itasi

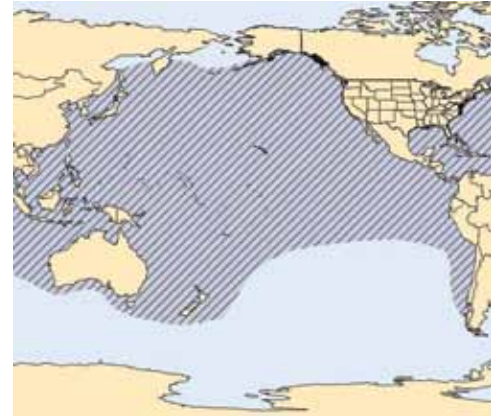

Fa'ailoga o laumei o le sami

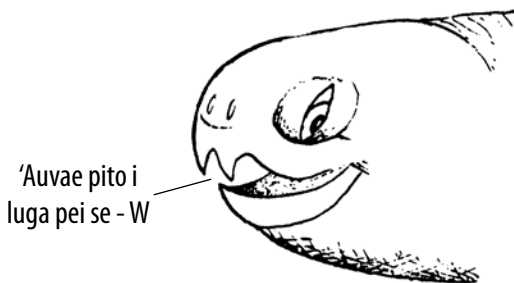
Laumei Sami e pei se pa'u o le manu lona tua

(*Dermochelys coriacea*)

- Pau lea o ituaiga e –vaivai le ātigi
- E lanu 'efu'efu malosi pe uliuli fa'atasi ai ma nai togi papa'e
- 5-7 pona i le tua mai le si'usi'u e o'o i le ulu
- E tai pei se pa'u o se manu lona ātigi
- Leai ni una
- E foliga pei se - W lona 'auvae pito i luga
- E ono mafai ona ese'ese le lapopo'a

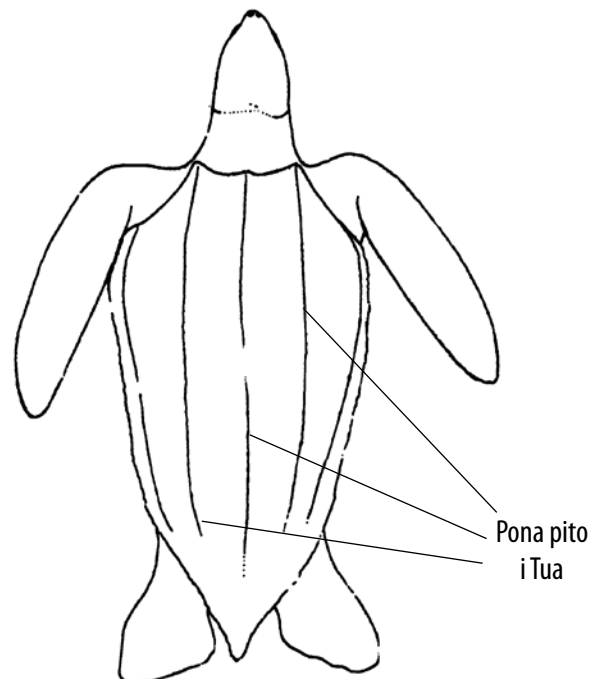

Mamao fuafuaina

'Auvae pito i luga pei se - W

VA'AIGA MAI 'AUTAFA O LE ULU

Pona pito i Tua

VA'AIGA MAI LUGA

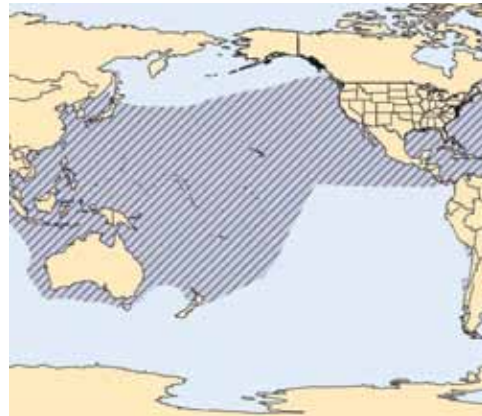
MEA MONI E FA'ATATAU I LAUMEI:

E feso'ota'i atu le ituaiga laumei e pei se pa'u o se manu lona tua ma faigāfaiva a Hawaii mo sa'ula (afa'afa-papa'u) ma tuna (afa'afa – loloto) o fagotaga e fa'aaogā ai laina fagota u'umi. E masani ona lāvea nei laumei i le mātāu pe lavelavea foi lona tino nai lo le mau i le gutu. O le ituaiga laumei leni e u'au'a lona tino ona o lo'o ufiufi e le mea pei se pa'u o le manu lona tino ma lona ātigi, e ese mai isi laumei e malō ātigi ma una. E tele ina failmalaga solo, e a'au atu i nofoaga mamao o le Pasefika e tu'ufua pe su'e mea'ai ai foi. O le laumei e pei se pa'u o manu lona tua e pito telē atu i lo isi laumei sami uma, e mafai ona o'o atu le umi o se laumei matua i le 6½ futu (2 mita) ma sili atu i le 1,500 pauna (681 kilo).

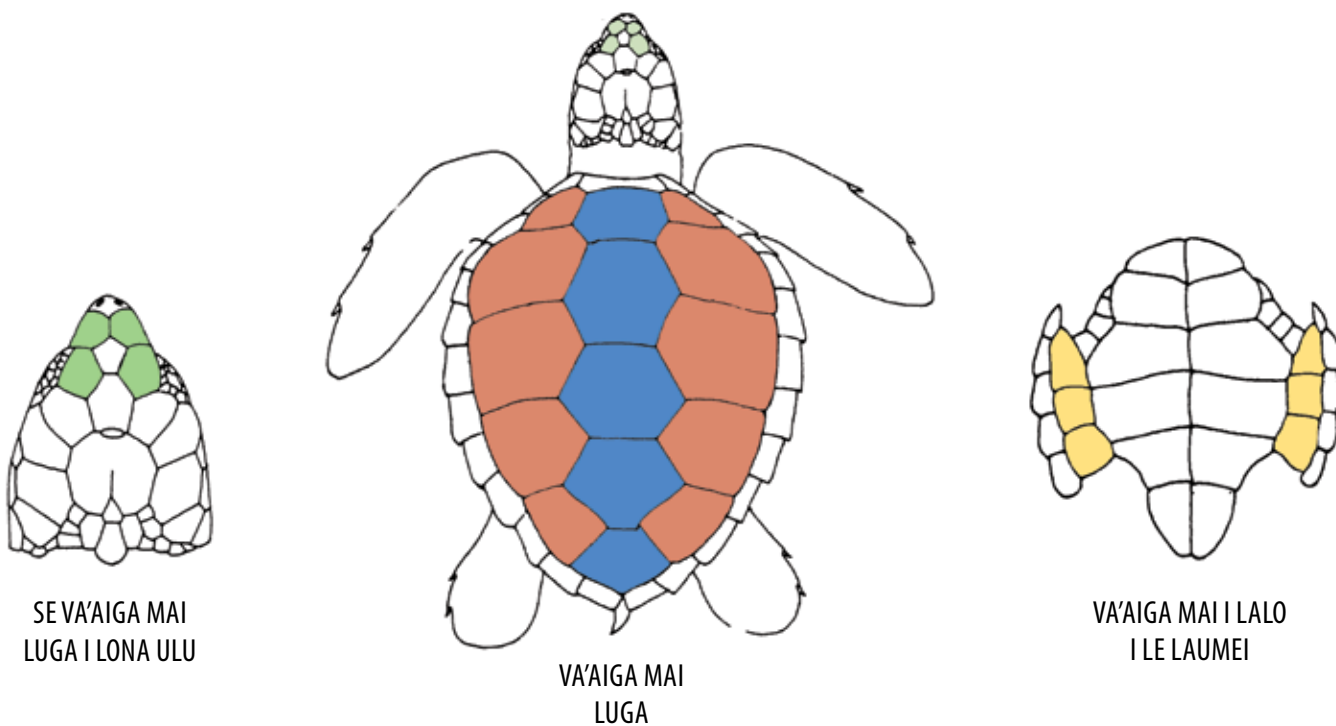
Laumei Sami e ta'ua o le Ulula'au (Loggerhead)

(*Caretta caretta*)

- 2 pea o una pito i luma
- 5 una i le ogātotonu
- 5 pea o una i itū
- 3 pea o una o lo'o so'ofa'atasi

Mamao fuafuaina

SE VA'AIGA MAI
LUGA I LONA ULU

VA'AIGA MAI
LUGA

VA'AIGA MAI I LALO
I LE LAUMEI

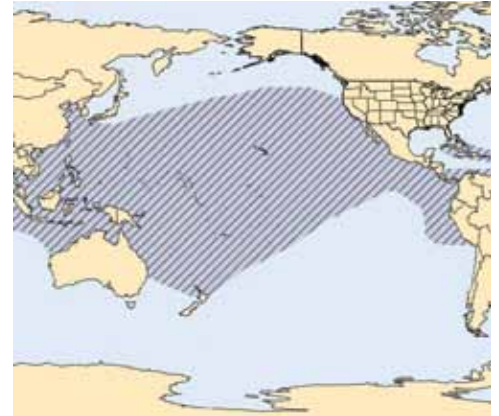

MEA MONI FA'ATATAU I LAUMEI:

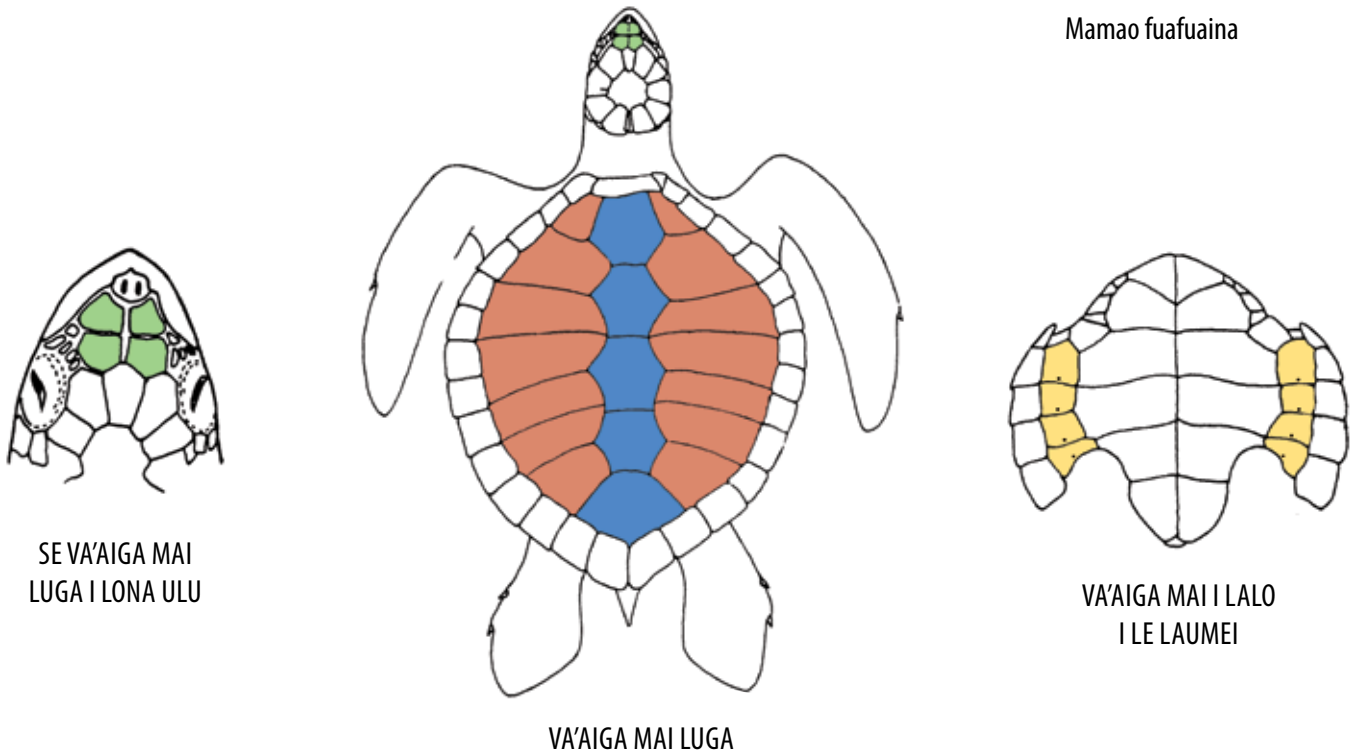
E feso'otai atu laumei ulula'au ma faigāfaiva a Hawaii mo sa'ula (afa'afa-papa'u) ma tuna (afa'afa – loloto) o fagotaga e fa'aaogā ai laina fagota u'umi. I le Pasefika i Mātū, o laumei laiti fa'atoa fofoa mai i le mātafaga o lapani e fe'ausi atu i le sami tele ina ia a'ai ma ola latalata i le talafatai o Mekisiko. E mafai ona fa'aalu ai le faitau sefulu o tausaga i nei faigāmalaga ma feola a'e i Mekisiko ma le Pasefika tutotonu seia o'o ina matutua ma toe fo'i atu i lapani. E mafai ona o'o atu le umi o le ātigi o le laumei ulula'au e sili atu i le 36 inisi (92 senitimita) ma le mamafa e 250 pauna (113 kilo). E lapopo'a lima, malolosi'auvae, ma e masani ona 'ena'ena mumū lona ātigi ma samasama le pito i lalo.

Laumei Sami o le Olive Ridley

- 2 pea o una pito i luma
- 5 una i le ogātotonu
- 5-9 pea o una i itu
- 4 pea o una o lo'o soso'o fa'atasi e iai pu ta'itasi i le pito o una ta'itasi

Mamao fuafuaina

SE VA'AIGA MAI LUGA I LONA ULU

VA'AIGA MAI LUGA

VA'AIGA MAI I LALO I LE LAUMEI

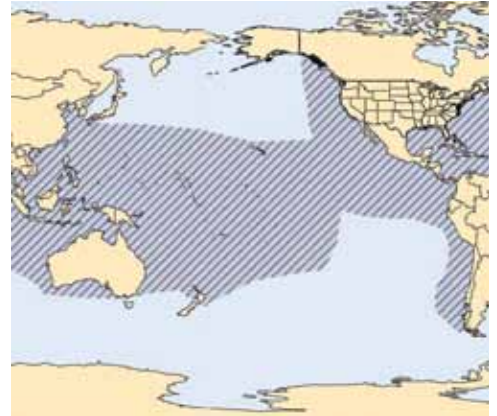
MEA MONI FA'ATATAU I LAUMEI:

E feso'otai fa'apitoa atu laumei o le Olive ridley ma faigāfaiva a Hawaii mo tuna (afa'afa – loloto) i fagotaga e fa'aaogā ai laina fagota u'umi, ma i nisi taimi mo fagotaga o le sa'ula (afa'afa papa'u). O laumei nei e tele ina faimalaga solo ma ola i ogāsami mafanafana o le teropika, ae e mafai foi ona malaga atu i ogāsami mālulū i le itu i matū o Hawaii. O laumei o le Olive ridley e pito la'ititi i laumei sami uma, o lona fua fa'atatau e tusa ma le 25 inisi (61 senitimita) lona ātigi ma e 100 pauna (45 kilo) le mamafa. E tele ina lanu meamata olive lona ātigi ae samasama vaivai lona pito i lalo. O nisi taimi e tele ai una i le isi itu o le ātigi nai lo le isi itu. Ua na o le pau lava lea o le laumei i le Pasefika e iai le pu i le pito o una ta'itasi o lo'o so'ofa'atasi.

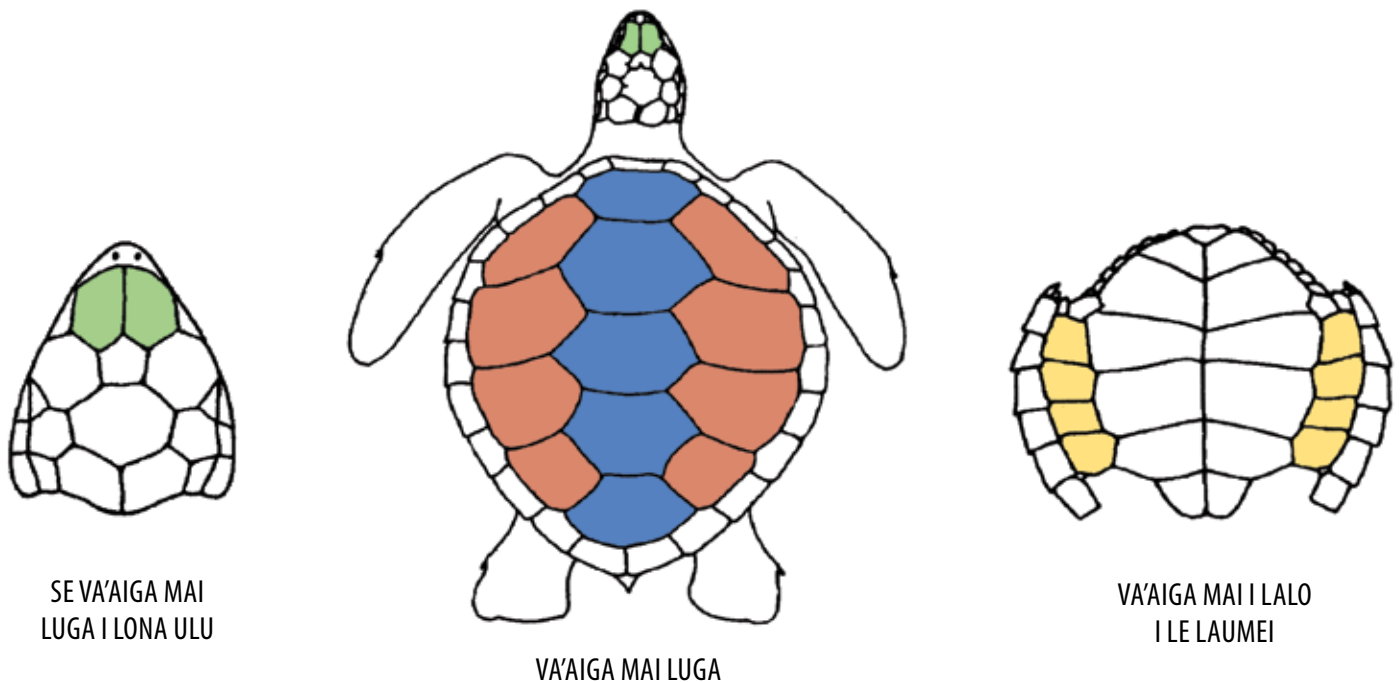
Laumei Sami Lanu Meamata

(*Chelonia mydas*)

- 1 le pea o una pito i luma
- 5 una i le ogātotonu
- 4 pea o una i itu
- 4 pea o una o lo'o so'ofa'atasi

Mamao fuafuaina

SE VA'AIGA MAI LUGA I LONA ULU

VA'AIGA MAI LUGA

VA'AIGA MAI I LALO I LE LAUMEI

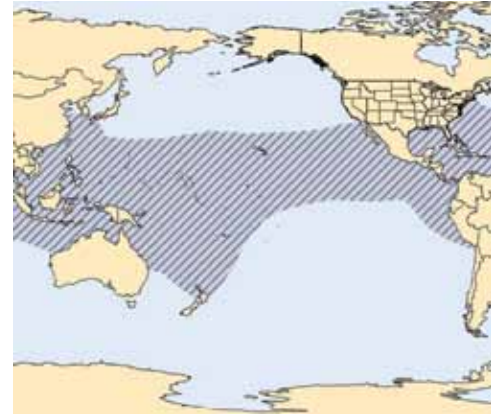
MEA MONI FA'ATATAU I LAUMEI:

O le laumei lanu meamata o le laumei lea e sili ona tā'atele ona va'aia-i lo laumei sami uma i ogāsami o le teropika ma ogāsami e tai fa'apena le mafanafana. E lē masani ona lavelavea le laumei lanu meamata i faigāfaiva e fa'aaogā ai laina u'umi, ae e mafai ona iai ni feso'otaiga ma faigāfaiva i Hawaii ma Amerika Samoa. O le laumei lanu meamata o le laumei pito telē lea mai ituaiga laumei e malō ātigi ma e mafai ona o'atu le telē i le 47 inisi (120 senitimita) le umi o le ātigi ma e sili atu i le 300 pauna (136 kilo) le mamafa. Ua fa'aigoa fa'apea ona o le lanu o lo latou ga'o. E mafai ona lanu samasama-meamata, enaena-mūmū seia o'o atu ina toeitiiti lava lanu uliuli. O laumei o le Ululā'au ma le olive ridley e faigofie ona sesē ai fa'apea o se laumei lanu meamata. Pe a lē mautinoa, tagā'i i le ulu ma siaki le aofaiga o una i le pito i luma.

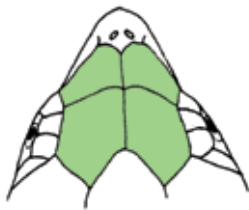
Fa'ailoga o laumei o le sami

Laumei Sami pei se Āeto Lona Ulu

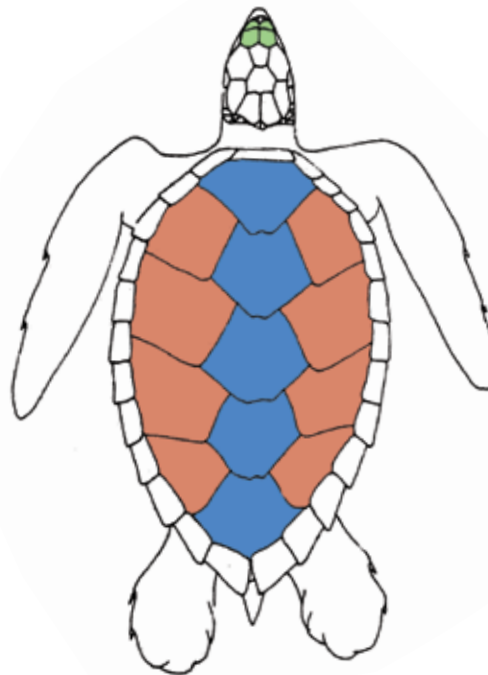
- 2 pea o una pito i luma
- 5 una so'ofa'atasi i le ogātotonu
- 4 pea o una o loo so'ofa'atasi i itu
- 4 pea o una o lo'o so'ofa'atasi

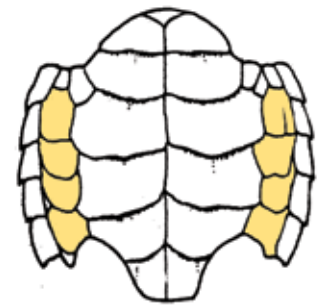
Mamao fuafuaina

SEVA'AIGA MAI
LUGA I LONA ULU

VA'AIGA MAI LUGA

VA'AIGA MAI I LALO
I LE LAUMEI

MEA MONI FA'ATATAU I LAUMEI:

E lē iai ni fa'amaumauga e feso'ota'i atu ai le laumei pei se āeto lona ulu ma faigāfaiva afa'afa loloa a Hawaii. E maua lenei laumei i ogāsami o le teropika ma ogāsami e pei o le teropika i le atu Pasefika. E itiiti se vaega e tu'ufua i le atu Pasefika, e aofia ai ma Hawaii. E mafai ona o'o atu le tupu o le ātigi o le laumei matua pei se āeto lona ulu i le 3 futu (90 senitimita) le umi ma o'o atu lona mamafa i le 200 pauna (91 kilo). Ua ala ona fa'aigoa fa'apea ona o le ma'ai o lona gutu e tai pei o le gutu o se manulele. O lona ātigi e pei o le ātigi o le "tortoise shell," e ese'ese lanu, mai le lanu enaena malosi i le enaena pei o le auro, e iai tositosi lanu moli, samasama, enaena ma le uliuli. Ua na o le pau lava lea o le ituaiga laumei sami e iai una o lo'o mamanu fa'atasi i le ātigi pito i luga, e pei o lau o fale.

Ta'iala e Taulimaina ma Fa'asoina ai Meola Toto Mafanafana o le Sami

Ia iai se pepa ma se ta'iala o ia ituaiga o meaola ne'i te'i ua iai ni gaoioiga lavea'i e fai i meaola toto mafanafana o le sami.

Tafolā Lāiti ma Mumua

1. Ia fa'amautinoa ua sauni le auva'a e fesoasoani atu.
2. Fa'agaoioi ma le fa'aeteete le va'a, taofi le va'a ma tu'u le kia i le tulaga e lē ta'avili ai le tāpili pe a o'o ina latalata i le meaola.
3. Pe afai e mamao le laina fagota autū e lē o'o atu iai, fa'aaogā le lave i'a mo na o le laina fagota. O le a taofia ai so'o se vaega o meafagota o i le sami mai le tosoina o le laina ma le meaola. Aua le fa'aaogaina le lave i'a po'o ni mea ma'ai e toso ane ai se meaola.
4. Tata'i lemū le meaola i tafatafa o le va'a.
5. Ia alofia ni gaoioiga fa'ate'ite'i e fa'apogaia ai le fefe o le meaola.

Pe afai o lavelavea le meaola i le laina fagota:

1. Ia u'u mai le pito mamao o le laina fagota autū ma nonoa le laina autū i le va'a.
2. Ia fa'aaogā le 'oti laina e tipi ese ai le tele o laina fagota i le tele e te mafai ai mai le meaola.

Pe afai o lo'o mau le mātau i le meaola:

1. Fa'aaogā le talamātau e ave'ese ai le mātau.
2. Pe afai e lē mafai ona ave'ese mai le mātau, ia fa'aaogā se 'oti laina e umi le 'au e tipi ai le laina fagota e matuā fa'alatalata atu i le mātau i le tele e mafai ai.
3. Ia ave'ese mai le tele o laina fagota i le tele e mafai ai mai le meaola. Aua le fa'aaogaina maea po'o isi ituaiga laina e nonoa ai le meaola i le va'a.

Tafolā Lapopo'a

Pe afai o lo'o ola le tafolā lapo'a ma o lo'o mau i le laina fagota, ia telefoni vave atu loa i le matāgaluega o le Tatalaina o meaola ua lavelavea i le latou telefoni **1-888-256-9840**, po'o Leoleo o le Gataifale a le U.S i le ālāleo VHF. 16 mo ni fa'atonuga.

Pe afai ua mate se tafolā lapo'a o lo'o mau i le laina fagota, ia vala'au vave atu loa i Leoleo o le Gataifale a le U.S. i le ālāleo 16 mo ni fa'atonuga.

Mo Gaoioiga Lavea'i Uma

Tusi i lalo le tele o fa'amatalaga e mafai ai e fa'amatala ai le meaola, fa'apena ma ona manu'a.

- O le ā le umi o le meaola?
- Na fa'apefea foliga o le meaola (pe na iai ni tostitosi, togitogi, po'o ni lanu ese'ese)?
- Pe na iai pea ni meafagota o pipi'i i le meaola i le taimi na fa'asaolotoina ai? Afai o le tulaga lea, i fea, o le ā le ituaiga, ma o le ā le tele?
- Pe na e va'ai i se fa'ailoga o fa'amau i le meaola? Afai na iai, pe na iloa ai ni mata'itusi po'o ni fuainumera i le fa'ailoga?

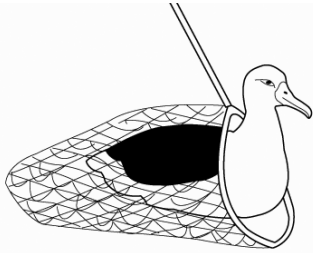
Pe a uma gaoioiga na fai i le meaola o le sami e toto mafanafana, ia ave'ese uma mai tou meafagota mai le sami. Ona fa'amauina lea o fa'amatalaga uma e fa'atatau i gaoioiga sa faia i lau Pepa o le Su'esu'eina o Meaola o le Sami e Toto Mafanafana/Pepa Lipoti o le Fua Fa'atatau o Meaola Mamate e tusa lava pe o iai se isi o alu atu e va'ai iai o i le va'a. Meli atu le pepa lea pe a toe taliu i fanua le malaga.

Afai na iai ni gaoioiga lavea'i na e faia mo se meaola o le sami e toto mafanafana, e mafai foi ona iai se isi mea e toe tupu mai pe a fa'aauau ona e fagota i le ogāsami lava lea e tasi. Aluese mai le ogāsami lena ma vili atu i isi tagata fagota e lapata'ia latou. Afai e te nofo ai pea i le vaega lena, fa'atali mo le lua aso a'o le'i toe tataoina au meafagota ina ia alofia ai le toe lavelavea o se isi foi meaola.

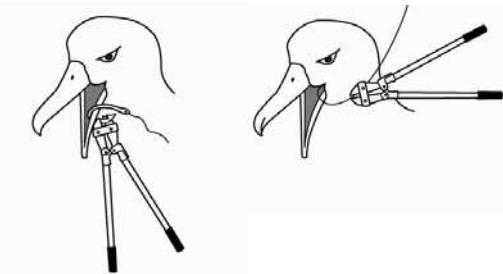
Ta'iala e Taulimaina ai Manulele o le Sami

FA'AMOLEMOLE MĀTAU MAI: Pe afai o le manulele o le alapeteroa (albatross) e pu'upu'u le si'usi'u, ia mulimuli i ta'iala fa'apitoa e taulimaina ai alapeteroa e pupu'u si'usi'u. Ia taga'i i lalo mo isi manulele uma lava.

1. Ia taofi le va'a ina ia fa'aitiitia ai le malō o le laina fagota ma aumai le manulele i luga o le va'a e fa'aaoga ai le upega asu.

2. Pe a galulue ma se isi tagata, ia u'u tua o le ulu o le manulele ma va'ai le vaega o iai le mātau po'o le vaega o lavelavea a'o tago atu le isi tagata e ave'ese mai le manulele mai le upega asu. Ia taofi apa'au o le manulele i tulaga e masani ona fa'amomoe iai ona apa'au e fa'apipi'i atu i lona tino.
3. Ia tā'ai apa'au ma vae o le manulele i se solo mamā po'o se palanikeke. Aua le so'ona tā'ai mauina le tino o le manulele pe tapuni ona puisu ona e taofia ai le mānava o le manulele.
4. Ia tipi ma ave'ese laina fagota uma mai le manulele. Pe afai e lē o lāvea tele le mātau i le gutu, vae, po'o le apa'au ma o lo'o iloa atu le mata o le mātau, fa'aaoga le tipi u'amea e tipi ai le mata o le mātau ona toe fa'afō'i lea i tua o le mātau. Pe afai ua loloto le āti a le mātau, ia tipi le laina fagota e matuā fa'alatalata atu i le mātau i le tele e mafai ai ma tu'u ai pea le mātau i le mea o lo'o iai.

Aua ne'i taumafai e ave'ese mai le mātau mai so'o se vaega o le manulele i lou tosoina lea o le laina fagota.

5. Ia fa'amago le manulele mo le 1/2 itulā po'o le 4 itulā i se nofoaga saogalemu, se nofoaga e papuipui. Ia taga'i i **Ta'iala mo le Fa'asa'olotoina**.
6. Ia tusi i lalo o le 'api so'o se numera o i le mama o fa'amaulu i le vae o le manulele.

Fa'aaoga totigilima, ma ofutino lima u'umi ma talimata e puiupia ai ou mata pe a taulimaina manulele o le sami. E ma'ama'ai tele o latou gutu ma tigā latou ū.

Ta'iala mo le Fa'asa'olotoina

Ua sauni le manulele mo le toe fa'asa'olotoina pe a o'o ina mamago ona fulufulu.

O alapeteroa (albatross) e LE'I oo i le taimi e toe fa'asa'olotoina ai

O alapeteroa (albatross) ua sauni e toe fa'asa'olotoina

Pe afai ua sauni le manulele mo le toe fa'asa'olotoina: Taofi le va'a. Ia tu'u mālie atu le manulele i luga o le sami. Aua le togiina le manulele i luga o le e'a pe fa'a'ai fo'i le kia ma aluese le va'a pe afai e le'i mamao ese le manulele mai le va'a.

Ta'iala e Taulimaina ai Alapeteroa (Albatross) e Pupu'u Si'usi'u

O alapeteroa (albatross) e pupu'u si'usi'u o ituaiga ia ua lamatia ma e faapitua ta'iala e taulimaina ai.

Pe a e mauaina se alapeteroa (albatross) e pu'upu'u le si'usi'u:

Ia taumafai vave loa e fa'afeso'ota'i le Vaega o Gafa ma Meaola o le Gataifale ma Faigā Faiva a le Atunu'u, (National Marine Fisheries Services), Leoleo o le Gataifale a le U.S. (U.S. Coast Guard), po'o le Matagaluega a le U.S. mo l'a ma Meaola (U.S. Fish and Wildlife Service). O le a latou feso'ota'i atu i se tagata e iai le tomai fa'apitua i le taulimaina ma le tatalina o alapeteroa (albatross) e pupu'u si'usi'u.

Vaega o Gafa ma Meaola o le Gataifale ma Faigā Faiva a le Atunu'u, (National Marine Fisheries Services) (NMFS)
(808) 944-2200

Leoleo o le Gataifale a le U.S. (U.S. Coast Guard) (USCG)
08240.0 KHz (Taimi o po ITU Ailaleo 816)
12242.0 KHz (Taimi o po ITU Ailaleo 1205)
04134.0 KHz (Taimi o po ITU Ailaleo 424)
06200.0 KHz (Taimi o po ITU Ailaleo 601)

Matagaluega o l'a ma Meaola a le U.S. i French Frigate Shoals (USFWS)
Ailaleo e feso'ota'i atu ai: 10.0054

Pe afai o la'avea le matau i le alapeteroa (albatross) e pu'upu'u le si'usi'u:

1. Taofi le va'a ina ia fa'aitiitia ai le malō o le laina fagota ma avane le manulele i luga o le va'a e fa'aaoga ai le upega asu.
2. Ia ta'ai apa'au ma vae o le manulele i se solo mamā ina ia puipuia ai le manulele mai le suau'u po'o le fa'amanualia foi.
3. Ia ave'ese so'o se laina fagota o lavelavea i le manulele ma ia taga'i lelei iai pe ua mate po'o ola le manulele.

Pe afai ua mate, ia fa'afeso'ota'i atu le NMFS. Ia tusi ni fa'amatalaga e fa'ataua i le manulele ma tu'u i totonu o se tagapepa i'ila ma tu'u i le fulisa. Avatu le manulele i le NMFS pe a toe talii i fanua.

Pe afai o ola, ia tu'u atu le manulele i se mea e saogalemu ai, se nofoaga e papuipui ma fa'afeso'ota'i vave atu le NMFS, USCG ma le USFWS.

Pe afai ua lē mafai ona feso'ota'i atu i le va o le 24-48 itulā, ia taga'i toto'a iai pe o loloto le mau o le matau pe e lē o loloto tele. Ia taga'i i le fa'amatalaga.

4. Pe afai e loloto le mau a le matau, ia tu'u le manulele i se nofoaga saogalemu, e papuipui seia tu'uina mai nisi fa'amatalaga atili. AUA le fa'asolaina le manulele.
5. Pe afai e lē o loloto le mau a le matau, ia tatala ese mai le matau e ala i le tipiina o le lave ma toe fa'afu'i i tua le matau.
6. Ia fa'amago le manulele mo le 1/2 itulā po'o le 4 itulā i se nofoaga e saogalemu ma papuipui. Ia taga'i i **Ta'iala mo le Fa'asa'olotoina**.
7. Ia tusia fa'amatalaga i le pepa o iai fa'amauga mo le toe fa'asaoina o alapeteroa (albatross) e pu'upu'u le si'usi'u

O le alapeteroa (albatross) e pu'upu'u le si'usi'u, e lele atu i vaega atoa o le Pasefika i Mātū. I Hawaii atoa, e na o le pau lena o le alapeteroa (albatross) e pu'upu'u le si'usi'u (e pei ona va'aia i luga) na va'aia i Hawaii. Ua fa'atupulaia le aofaiga o manulele, peita'i e itiiti i le 3,000 manulele o lo'o tata'a sa'oloto.

Po'o lē o loloto i totonu, loloto feololo, po'o matuā loloto le mau a le matau i le manulele?

E lē o loloto i totonu le mau a le matau: O lo'o iloa lelei atu le matau i le gutu, vae poo le apa'au.

E feololo le loloto o le mau a le matau: O lo'o mau le matau i le gutu po'o le fa'ai ma o lo'o iloa atu le matau.

Matuā Loloto i Totonu le Matau: Ua folo i totonu le matau ma o lo'o i totonu o le manulele i lalo ifo o lona ua.

Ta'iala e Fa'asa'olotoina ai

Ua sauni le manulele mo le fa'asa'olotoina pe afai e ausia vala UMA nei:

- Mafai ona tu i ona vae e lua ma o loo fa'asasaga i luma tama'ivae uma.
- Tu sa'o lona ulu ma e tali ane i leo ma gaoioiga.
- E mānava e aunoa ma le lagona atu o ni pa'ō.
- Tatala apa'au ma toe fa'amoe i le tulaga e masani ai
- Ua mamago fulufulu

Pe afai e iai se vala o nei vala e lē ausia, e lē mafai la ona fa'asa'oloto le manulele.

Pe afai ua sauni le manulele mo le fa'asa'olotoina:

Taofi le va'a. Tu'u lemu le manulele i luga o le sami. Aua le togiina le manulele i luga o le ea pe fa'ai le kia o le afi ma aluese mai le va'a pe afai e le'i mamago ese le manulele mai le va'a.

Fa'ailoga e iloa ai Manulele o le Sami

Alapeteroa (Albatross) Laysan (*Phoebastria immutabilis*)

- Fulufulu:**
- Pa'epa'e le ulu, ua ma le manava
 - E lanu enaena malosi le pito i luga o apa'au ma le tua
 - E lanu enaena ma pa'epa'e lalo o apaau
 - E lanu uliuli le fa'ata'amilosaga o mata

Lanu o Vae: E piniki toe efuefu

Lanu o le gutu: Samasama- piniki ma e efuefu le pito i luma

Alapeteroa (Albatross) e uliuli-vae (*Phoebastria nigripes*)

- Fulufulu:**
- E lanu enaena malosi le ulu. Tino ma apa'au
 - E iai se vaega e lanu pa'epa'e i le pito i tua o mata
 - E iai se li'o pa'epa'e e fa'ata'amilo i le gutu
 - Manulele matutua – e iai se vaega la'ititi e pa'epa'e i le amataga o le si'usi'u

Lanu o Vae: Uliuli - enaena

Lanu o le gutu: Uliuli - enaena

Alapeteroa (Albatross) e - pu'upu'u le Si'usi'u (*Phoebastria albatrus*)

ITUAIGA O MEAOLA UA LAMATIA

MANULELE LA'ITITI

Fulufulu: E lanu enaena malosi le ulu, tino, ma apa'au

Lanu o Vae: Lanu enaena-lanu efuefu

Lanu o le gutu: E piniki seseaga ma e iai se laina lanu uliuli o lo'o i le fa'ava'a

MANULELE UA TAU MATUA

- Fulufulu:**
- E pa'epa'e le ua, manava, ma le patua
 - E enaena malosi le tumua'i ma tua o le ua
 - E lanu uliuli ma lanu pa'epa'e apa'au

Lanu o Vae: E lanu piniki seia o'o ina lanu efuefu

Lanu o le gutu: E piniki seseaga ma e iai se laina lanu uliuli i le fa'ava'a

MANULELE MATUA

- Fulufulu:**
- E samasama fa'alano auro le ulu ma le ua
 - Pa'epa'e le tua, le pito i luma o le si'usi'u, ma le manava
 - E lanu uliuli ma lanu pa'epa'e apa'au

Lanu o Vae: E Piniki fa'asolo atu ina efuefu

Lanu o le gutu: E piniki seseaga ma e iai se laina uliuli i le fa'ava'a